

2)

„*Jakouže* to máme barvu?“ Stála jsem za tátou, který četl noviny, a bradou se mu opírala o rameno. Ukázala jsem na mapu Chorvatska posetou červenými a modrými tečkami, které vyznačovaly znepřátelené armády. Už mi to jednou řekl, ale ustavičně jsem se v tom ztrácela.

„Modrou,“ odpověděl. „Chorvatská národní garda. Policie.“

„A ti červení?“

„*Jugoslavenska narodna armija. JNA.*“

Nechápala jsem, proč by Jugoslávská lidová armáda útočila na Chorvatsko, které bylo Jugoslávců plné, ale když jsem se na to táty zeptala, jenom si povzdychl a odložil noviny. Když je zavíral, všimla jsem si titulní stránky; byla na ní fotografie mužů, kteří mávali motorovými pilami a vlajkami s lebkou. Přes silnici pokáceli strom, a tak ji zatarasili v obou směrech. Ve spodní části stránky byl tučným černým písmem vytištěný titulek *BALVANOVÁ REVOLUCE*, odvozený od slova *balvani*, kmen.

„A kdo je tohle?“ zeptala jsem se táty. Muži měli vousy a nesourodé uniformy. Byla jsem svědkem několika vojenských přehlídek, ale ještě jsem neviděla, že by členové JNA nosili pirátské vlajky.

„Četníci,“ řekl, složil noviny a strčil je na polici nad televizí, kam jsem nedosáhla.

„Co to dělají s těmi stromy? A proč mají vousy, když jsou v armádě?“

Věděla jsem, že ty vousy jsou důležité; neušlo mi, že se všichni ve městě holí. Na muže s víc než dvou-denním strništěm hleděli jejich hladce oholení spoluobčané s podezřením. Táta Luky se před týdnem zbavil plnovousu, který nosil od doby, co jsme se narodili. Nedokázal se s ním rozžehnat úplně, a tak si nechal aspoň knír, ale výsledek byl téměř komický. Jeho tvář s huňatými vousy nad horním rtem byla pouhým stínem obličeje, který jsme znávali, takže ustavičně působil opuštěným, nešťastným dojmem.

„Ti patří k pravoslavné církvi. Je u nich zvykem, že si muži nechají narůst vousy, když truchlí.“

„A proč jsou smutní?“

„Čekají, až bude srbský král dosazen zpátky na trůn.“

„Vždyť my krále ani nemáme.“

„Tak už dost, Ano,“ prohlásil táta.

Chtěla jsem vědět víc – co mají vousy společného se smutkem, proč jsou JNA i četníci na straně Srbů, zatímco my máme jenom starý policejní sbor, ale než jsem s tím mohla začít, máma přede mě rázně

položila nůž a misku neoloupaných brambor, a tím mě umlčela.

Během nastalých nepokojů začal Luka podrobně rozebírat situaci. Odjakživa měl ve zvyku klást mi otázky, na které jsem nedokázala odpovědět, hypotetické dotazy, o nichž jsme při našich cyklistických výletech vedli sáhodlouhé hovory. Většinou jsme mluvili o vesmíru: jak je možné, že už je hvězda mrtvá, když ji vidíte padat z nebe, proč se letadla a ptáci vznášejí na obloze, zatímco my zůstáváme na zemi, a jestli k pití na Měsíci potřebujete slámku. Teď ale Luka zaměřil svůj pátravý zájem výhradně na válku – co tím Milošević myslel, když říkal, že země potřebuje pročistit, a jak nám má válka pomoci, když výbuchy nadělaly takovou škodu? Proč pořád dochází voda, když je potrubí pod zemí, a jestli bomby poničily i trubky, neznamená to, že v protiatomových krytech nejsme o nic víc v bezpečí než u nás doma?

Lukovy dotazy jsem vždycky milovala, i to, že si váží mého názoru. S jinými kamarády ve škole se většinou tolik neprojevoval. A protože dospělí se mým otázkám rádi vyhýbali, byla skutečná úleva mít vedle sebe někoho, kdo o tom všem ochotně mluvil. Jenže Měsíc byl daleko a on se teď nimral v událostech nebezpečně blízko domova. Z představy, že všechny známé tváře a části města jsou jako kousky skládačky, které nedokážu spojit dohromady, mi třeštila hlava.

„Co jestli umřeme při náletu?“ zeptal se jedno odpoledne.

„Vždyť ještě žádné domy do vzduchu nevyhodili,“ domlouvala jsem mu.

„Ale co když to udělají a jeden z nás umře?“

Pomyšlení na to, že by Luka zemřel, bylo z nějakého důvodu tak děsivé, že jsem si na něj zakázala myslet. Potila jsem se, byla jsem nervózní, musela jsem si rozepnout bundu. Zlobila jsem se na něj tak zřídka, že jsem ten pocit skoro nepoznala.

„Ty neumřeš,“ odsekla jsem. „Tak na to radši rovnou zapomeň.“ Odbočila jsem prudce doleva a nechala ho samotného uprostřed Trgu, kde utečenci rozplétali svůj majetek a chystali se k přesunu na nové místo.

Nastalo období planých poplachů. Varování před budoucími i bezprostředními nálety. Kdykoliv policejní hlídka spatřila, jak se k městu blíží srbská letadla, horní částí televizní obrazovky se rozběhl pruh s psaným varováním. Neozvaly se žádné sirény, nikdo neutíkal do krytu, ale ti, kdo zprávu náhodou zahlédli, vystrčili hlavy na chodbu a začali halekat: „*Zamračenje, zamračenje!*“ Křik se rozléhal schodišťovou šachtou, přelil se přes šňůry s prádlem do sousedních domů a na ulici, vzduch rozechvívalo zlověstné volání: „*Zatemnit!*“

Přes okna vyztužená izolepou jsme stáhli rolety pokryté pruhy černé látky. Seděla jsem ve tmě na

podlaze, ale nebála jsem se; spíš mě pokaždé naplnilo jakési očekávání jako při obzvlášť vypjaté hře na schovávanou.

„Něco s ní není v pořádku,“ řekla máma jednu noc, když jsme se krčili pod parapetem. Rahela plakala. Vlastně ještě nepřestala; před pár dny jí nebylo dobře a od té doby ustavičně naříkala.

„Možná se bojí tmy,“ špitla jsem, i když jsem věděla, že tím to nebude.

„Vezmu ji k doktorovi.“

„Nic jí není,“ řekl táta způsobem, který hovor ukončil.

V našem domě žil Srb, který odmítal zatemnit okna. Naopak rozsvítil všechna světla v bytě, zapnul svůj obrovský magnetofon a s hlasitostí na maximum začal přehrávat kazety s křiklavou orchestrální hudbou populární za vrcholné éry komunismu. Rodiny v našem domě za ním v noci chodily jedna po druhé a přemlouvaly ho, aby zhasnul. Prosily ho, ať se slituje a pomůže jim ochránit děti. Když to nepomohlo, apelovaly na jeho zdravý rozum, domlouvaly mu, že pokud na dům shodí bombu, při výbuchu určitě zemře taky. Zdálo se, že je ochotný to riziko podstoupit.

O víkendech, když byl na parkovišti a vrtal se ve svém rozbitém yugu, jsme se k němu přikradli, a když se nedíval, kradli jsme mu náradí. Ráno před odchodem do školy jsme se občas shromáždili na chodbě před jeho bytem a pak znovu a znovu tiskli

zvonek, dokud jsme nezaslechli, jak jde ke dveřím, a nevzali nohy na ramena.

Několik týdnů poté, co město zaplavili uprchlíci, se ve škole objevily jejich děti. Protože neexistovaly záznamy o jejich předchozím vzdělání, učitelé se je pokusili co nejrovnoměrněji rozdělit mezi jednotlivé třídy. Do naší skupiny přibyli dva kluci zhruba v našem věku, takže mezi nás celkem dobře zapadli. Byli z Vukovaru a měli legrační přízvuk.

Vukovar bylo malé městečko vzdálené pár hodin od Záhřebu. V době míru pro mě nic neznamenalo, ale teď o něm neustále mluvili ve zprávách. Ve Vukovaru se ztráceli lidé. Ve Vukovaru vás pod pohružkou zastřelení donutili odejít na východ. Z lidí po nočním bombardování zbyla jen pára čpící krví. Ti kluci odtamtud utekli a pěšky došli až do Záhřebu. Nechtěli o tom mluvit. I poté co se ve třídě usadili, byli vždycky o něco špinavější a o trochu snědší než my ostatní, a tak jsme k nim přistupovali s odtažitou zvědavostí.

Žili ve skladišti, kterému jsme dřív říkali Sahara, protože bylo tak opuštěné. Scházely se tam starší děti – v přítmí osamocené budovy klábosily, kouřily cigarety a líbaly se. A tak se zvěsti rychle šířily: lidé spí na podlaze, je tam jen jeden záchod, jestli vůbec, a rozhodně žádný toaletní papír. S Lukou jsme se tam několikrát pokusili proplížit, ale u dveří stál voják a kontroloval uprchlíkům doklady.